१०२५ सकर्तृकर्मकरणं यदिदं चेत्यमागतम् ।
द्रष्टृदर्शनदृश्याढ्यं तत्सर्वं चित्तमेव च ।। ३.१०३.१८

१०२६ सुरपत्तननिर्माणमसत्सदिव पश्यति ।
वासनावलितं चेतः स्वप्नवज्जाग्रदेव हि ।। ३.११०.९

१०२७ येन च्छिन्ना विचारेण जीवस्य ज्ञेयवासना ।
निरभ्रस्येव सूर्यस्य तस्यालोको विराजते ।। ३.११०.१२

१०२८ अतस्त्वं मन एवेदं नरं विद्धि न देहकम् ।
जडो देहो मनश्चात्र न जडं नाजडं विदुः ।। ३.११०.१३

१०२९ मनोमात्रं जगत्कृत्स्नं मनः पर्यन्तमण्डलम् ।
मनो व्योम मनो भूमिर्मनो वायुर्मनो महान् ।। ३.११०.१५

१०३० मनो यदि पदार्थे तु तद्भावेन न योजयेत् ।
ततः सूर्योदयेऽप्येते न प्रकाशाः कदाचन ।। ३.११०.१६

१०३१ जिते मनसि सर्वैव विजिता चेन्द्रियावलिः ।
शीर्यते च यथा तन्तौ दग्धे मौक्तिकमालिका ।। ३.११०.२५

१०३२ अमृष्टसर्वभावानामलमात्मचमत्कृतिम् ।
मनः स्वाभिमताकारं रूपं सृजति वस्तुषु ।। ३.११०.३०

१०३३ स्वेनैव पौरूषेणाशु स्वसंवेदनरूपिणा ।
यत्नेन चित्तवेतालस्त्यक्त्वेष्टं वस्तु जीयते ।। ३.१११.२

१०३४ शास्त्रसत्सङ्गधीरेण चिन्तातप्तमतापिना ।
छिन्धि त्वमायसेनायो मनसैव मनो मुने ।। ३.१११.५

१०३५ पौरुषेण प्रयत्नेन चित्तमाश्वेव जीयते ।
अचित्तेनाप्रयत्नेन पदं ब्रह्मणि दीयते ।। ३.१११.१०

१०३६ ईप्सितावेदनाख्यात्तु मनःप्रशमनादृते ।
गुरुपदेशशास्त्रार्थमन्त्राद्या युक्तयस्तृणम् ।। ३.१११.१४

१०३७ नूनं दैवमनादृत्य मूढसंकल्पकल्पितम् ।
पुरुषार्थेन संवित्त्या नय चित्तमचित्तताम् ।। ३.१११.१७

१०३८ पुमान्मृतोऽस्मि जातोऽस्मि जीवामीति कुदृष्टयः ।
चेतसो वृत्तयो भान्ति चपलस्यासदुत्थिताः ।। ३.१११.२५

१०३९ न कश्चनेह म्रियते जायते न च कश्चन ।
स्वयं वेत्ति मृतं स्वस्य लोकमन्यं स्वकं मनः ।। ३.१११.२६

१०४० इतो याति परं लोकं स्फुरत्यन्यतया मनः ।
तत्तस्यैत्येतदामोक्षमतो मृतिभयं कुतः ।। ३.१११.२७

१०४१ इहलोकेन विचरत्विहलोके परत्र च ।
चित्तमामोक्षमास्तेऽस्य रूपमन्यन्न विद्यते ।। ३.१११.२८

१०४२ सति पथ्ये तते शुभ्रे चित्तोपशमनादृते ।
तिर्यगूर्ध्वमधस्ताच्च भूयोभूयो विचारितम् ।। ३.१११.३०

१०४३ यावन्नास्ति किलोपायश्चित्तोपशमनादृते ।
ऋते तथ्ये तते शुभ्रे बोधे हृद्युदिते सति ।
मनोविलयमात्रेण विश्रान्तिरुपजायते ।। ३.१११.३१

१०४४ तत्रेदंप्रथमया मनःकल्पनया देहीति सा ब्रह्म -
रूपिणी संकल्पमयी भूत्वा यदेव संकल्पयति
तदेव पश्यति तेनेदं भुवनाडम्बरं कल्प्यते ।। ३.११६.१३

१०४५ तत्र जननमरणसुखदुःखमोहादिकं संसरणं
कल्पयन्ती कल्पानुरचना बहुनाममन्थरं स्थित्वा
स्वयं विलीयते हिमकणिकेवातपगता ।। ३.११६.१४

१०४६ परे शान्ते परं नाम स्थितमित्थमिदंतया ।
नेह सर्गो न सर्गाख्या काचिदस्ति कदाचन ।। ३.११९.२५

१०४७ ईषद्विदः स्वयं चित्त्वाच्चेत्यतामिव गच्छति ।
बुद्ध्यते सर्ग इत्येव समास्थास्यति शाश्वतम् ।। ३.११९.२९

१०४८ चित्तात्सर्गसमापत्तिरचित्तात्सर्गसंक्षयः ।
परे परमसंशान्ते हेम्नीव कटकभ्रमः ।। ३.११९.३१

१०४९ सन्नेव सर्गो सत्यत्वमेति चित्तशमोदये ।
असत्सत्तामवाप्नोति स्वतः संवेदनोदये ।। ३.११९.३२

१०५० संवेदनमहंतावत्सर्गसंभ्रमसंभ्रमः ।
असंवेदनमाशान्तं परं विद्धि न तज्जडम् ।। ३.११९.३३

१०५१ शास्त्रसंव्यवहारार्थं तस्यास्य वितताकृतेः ।
चिद्ब्रह्मात्मेति नामानि कल्पितानि कृतात्मभिः ।।३.१२२.३५

१०५२ अत्यन्ताभाव एवास्य भावैर्यदुपशाम्यति ।
न शाम्यत्येव सचित्ते क्व शाम्यत्येव दृश्यता ।। ४.२.११

१०५३ अत्यन्ताभाव एवातो जगद्दृश्यस्य सर्वथा ।
वर्जयित्वेतरा युक्तिर्नास्त्येवानर्थसंक्षये ।। ४.२.१२

१०५४ चिदाकाशस्य बोधोऽयं जगद्भातीति यत्स्थितम् ।
अयं सोऽहमिदं नाहं लोके चित्रकथा यथा ।। ४.२.१३

१०५५ इन्द्रियग्रामसंग्रामसेतुना भवसागरः ।
तीर्यते नेतरेणेह केनचिन्नाम कर्मणा ।। ४.४.१

१०५६ शास्त्रसत्संगमाभ्यासात्सविवेको जितेन्द्रियः ।
अत्यन्ताभावमेतस्य दृश्यस्याप्यवगच्छति ।। ४.४.२

१०५७ बहुनात्र किमुक्तेन मनःकर्मद्रुमाङ्कुरः ।
तस्मिंश्छिन्ने जगच्छाखी छिन्नः कर्मतनुर्भवेत् ।। ४.४.४

१०५८ दृश्यात्यन्तासंभवेन ऋते न्यान्येन हेतुना ।
मनःपिशाचः प्रशमं याति कल्पशतैरपि ।। ४.४.७

१०५९ एतच्च संभवत्येव मनोव्याधिचिकित्सिते ।
दृश्यात्यन्तासंभवात्म परमौषधमुत्तमम् ।। ४.४.८

१०६० मनो मोहमुपादत्ते म्रियते जायते मनः ।
तत्स्वचिन्ताप्रसादेन बध्यते मुच्यते पुनः ।। ४.४.९

१०६१ मनो जगज्जगदखिलं तथा मनः
परस्परं त्वविरहिते सदैव हि ।
तयोर्द्वयोर्मनसि निरन्तरं क्षिते
क्षितं जगन्नतु जगति क्षिते मनः ।। ४.४.१५

१०६२ न मोक्षो मोक्ष ईशस्य न बन्धो बन्ध आत्मनः ।
बन्धमोक्षदृशौ लोके न जाने प्रोत्थिते कुतः ।। ४.११.६२

१०६३ नास्ति बन्धो न मोक्षोऽस्ति तन्मयस्त्विव लक्ष्यते ।
ग्रस्तं नित्यमनित्येन मायामयमहो जगत् ।। ४.११.६३

१०६४ यदैव चित्तं कलितं किलानेनाकलात्मना ।
कोशकारवदात्मायमनेनावलितस्तदा ।। ४.११.६४

१०६५ बहुसुखदुःखकराकराक्षयेयं
परमपदास्मरणात्समागतेह ।
परमपदावगमात्प्रयाति नाशं
विहगपतिस्मरणाद्द्विषव्यथेव ।। ४.१२.१६

१०६६ लोके प्रबुध्यमानानां भूतानामात्मसिद्धये ।
विहरन्तीह शास्त्राणि कल्पितान्युदितात्मभिः ।। ४.१३.४

१०६७ संप्रबुद्धाशया ये तु दुष्कृतानां परिक्षये ।
तेषां शास्त्रविचारेषु निर्मला धीः प्रवर्तते ।। ४.१३.५

१०६८ विलीयते मनोमोहः सच्छास्त्रप्रविचारणात् ।
नभोविहरणाद्भानोः शार्वरं तिमिरं यथा ।। ४.१३.६

१०६९ नास्तमेति नचोदेति जगत्किंचन कस्यचित् ।
भ्रान्तिमात्रमिदं मायामुग्धेव परिजृम्भते ।। ४.१७.८

१०७० दृश्यबुद्धिपरावृत्तौ सममेतदनन्तरम् ।
हेम्नीव कटकादित्वं परिज्ञातं विनश्यति ।। ४.१८.६३

१०७१ विचारो यस्य नोदेति कोऽहं किमिदमित्यलम् ।
तस्यान्तर्न विमुक्तोऽसौ दीर्घो जीवज्वरभ्रमः ।। ४.१८.६४

१०७२ विचारः सफलस्तस्य विज्ञेयो यस्य सन्मतेः ।
दिनानुदिनमायाति तानवं भोगगृध्नुता ।। ४.१८.६५

१०७३ यथा देहोपयुक्तं हि करोत्यारोग्यमौषधम् ।
तथेन्द्रियजयेऽभ्यस्ते विवेकः फलितो भवेत् ।। ४.१८.६६

१०७४ विवेकोऽस्ति वचस्येव चित्रेऽग्निरिव भास्वरः ।
यस्य तेनापरित्यक्ता दुःखायैवाविवेकिता ।। ४.१८.६७

१०७५ यथा स्पर्शेन पवनः सत्तामायाति नो गिरा ।
तथेच्छातानवेनैव विवेकोऽस्य विबुध्यते ।। ४.१८.६८

१०७६ चित्रामृतं नामृतमेव विद्धि
चित्रानलं नानलमेव विद्धि ।
चित्राङ्गना नूनमनङ्गनेति
वाचा विवेकस्त्वविवेक एव ।। ४.१८.६९

१०७७ पूर्वं विवेकेन तनुत्वमेति
रागोऽथ वैरं च समूलमेव ।
पश्चात्परिक्षीयत एव यत्नः
स पावनो यत्र विवेकितास्ति ।। ४.१८.७०

१०७८ स्थिरप्रत्यययुक्तं यत्तज्जाग्रदिति कथ्यते ।
अस्थिरप्रत्ययं यत्स्यात्तत्स्वप्नः समुदाहृतः ।। ४.१९.९

१०७९ जाग्रत्त्वे क्षणदृष्टः स्यात्स्वप्नः कालान्तरे स्थितः ।
तज्जाग्रत्स्वप्नतामेति स्वप्नो जाग्रत्त्वमृच्छति ।। ४.१९.१०

१०८० जाग्रत्स्वप्नदशाभेदो न स्थिरास्थिरते विना ।
समः सदैव सर्वत्र समस्तोऽनुभवोऽनयोः ।। ४.१९.११
१०८१ स्वप्नोऽपि स्वप्नसमये स्थैर्याज्जाग्रत्त्वमृच्छति ।
अस्थैर्याज्जाग्रदेवास्ते स्वप्नस्तादृशबोधतः ।। ४.१९.१२
१०८२ स्वप्नोऽपि जाग्रद्बुद्ध्यंशो जाग्रत्त्वमनुगच्छति ।
स्वप्नता स्वप्नबुद्ध्या तु यथासंवेदनं स्थिरम् ।। ४.१९.१३
१०८३ दृढनिश्चयवच्चेतो यद्भावयति भूरिशः ।
तत्तां यात्यनलाश्लेषादयःपिण्डोऽग्नितामिव ।। ४.२०.२
१०८४ भावाभावग्रहोत्सर्गदृशश्चेतनकल्पिताः ।
नासत्या नापि सत्यास्ता मनश्चापलकारिताः ।। ४.२०.३
१०८५ मनो मोहे तु कर्तृ स्यात्कारणं च जगत्स्थितेः ।
विश्वरूपतयैवेदं तनोति मलिनं मनः ।। ४.२०.४
१०८६ मनो हि पुरुषो नाम तं नियोज्य शुभे पथि ।
तज्जयैकान्तसाध्या हि सर्वा जगति भूतयः ।। ४.२०.५
१०८७ दिक्कालाद्यनवच्छिन्ने तते नित्ये निरामये ।
म्लाना संविन्मनोनाम्नी कुतः केयमुपस्थिता ।। ४.२१.२
१०८८ यस्मादन्यन्न नामास्ति न भूतं न भविष्यति ।
कुतः कीदृक्कथं तत्र कलङ्कस्तस्य विद्यते ।। ४.२१.३
१०८९ प्रश्नस्यास्य तु हे राम न कालस्तव संप्रति ।
सिद्धांतः कथ्यते यत्र तत्रायं प्रश्न उच्यते ।। ४.२१.६
१०९० सिद्धान्तकाले प्रश्नोक्तिरेषा तव विराजते ।
प्रावृषीव हि केकोक्तिर्युक्ता शरदि हंसगीः ।। ४.२१.८
१०९१ एवं प्रकृतिरूपेयं मनोमननधर्मिणी ।
कर्मेति राम निर्णीतं सर्वैरेव मुमुक्षुभिः ।। ४.२१.११
१०९२ श्रुणु दर्शनभेदेन तन्नामाभिमताकृतिम् ।
वाग्मिनां वदतां यातं चित्राभिः शास्त्रदृष्टिभिः ।। ४.२१.१२
१०९३ यं यं भावमुपादत्ते मनो मननचञ्चलम् ।
तत्तामेति घनामोदमन्तःस्थः पवनो यथा ।। ४.२१.१३
१०९४ यस्त्वकृत्रिम आनन्दस्तदर्थं प्रयतैर्नरैः ।
मनस्तन्मयतां नेयं येनासौ समवाप्यते ।। ४.२१.३४

१०९५ अपवित्रमसद्रूपं मोहनं भयकारणम् ।
दृश्यमाभासमाभोगि बन्धमाभावयानघ ।। ४.२१.३६
१०९६ मायैषा सा ह्यविद्यैषा भावनैषा भयावहा ।
संविदस्तन्मयत्वं यत्तत्कर्मेति विदुर्बुधाः ।। ४.२१.३७
१०९७ दृष्ट्वा दृश्यैकतानत्वं विद्धि त्वं मोहनं मनः ।
प्रमार्जयैव तन्मिथ्या महामलिनकर्दमम् ।। ४.२१.३८
१०९८ दृश्यतन्मयता यैषा स्वभावस्थानुभूयते ।
संसारमदिरा सेयमविद्येत्युच्यते बुधैः ।। ४.२१.३९
१०९९ स्वयमुत्पद्यते सा च संकल्पाद्व्योमवृक्षवत् ।
असंकल्पनमात्रेण भावनायां महामते ।। ४.२१.४१
११०० क्षीणायां स्वरसादेव विमर्शेन विलासिना ।
असंसङ्गः पदार्थेषु सर्वेषु स्थिरतां गतः ।। ४.२१.४२
११०१ सत्यदृष्टौ प्रपन्नायामसत्ये क्षयमागते ।
निर्विकल्पचिदच्छात्मा स आत्मा समवाप्यते ।। ४.२१.४३
११०२ न सत्ता यस्य नासत्ता न सुखं नापि दुःखिता ।
केवलं केवलीभावो यस्यान्तरुपलभ्यते ।। ४.२१.४४
११०३ विचारणा परिज्ञातस्वभावस्योदितात्मनः ।
अनुकम्प्या भवन्तीह ब्रह्मविष्णिवन्द्रशंकराः ।। ४.२२.१६
११०४ मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मणिगणा इव ।
चित्तं तु नाहमेवेति यः पश्यति स पश्यति ।। ४.२२.३१
११०५ यन्नाम किंचित्त्रैलोक्यं स एवावयवो मम ।
तरङ्गोऽब्धाविवेत्यन्तर्यः पश्यति स पश्यति ।। ४.२२.३३
११०६ शोच्या पाल्या मयैवेयं स्वसेयं मे कनीयसी ।
त्रिलोकी पेलवेत्युच्चैर्यः पश्यति स पश्यति ।। ४.२२.३४
११०७ आत्मतापरते त्वत्तामत्ते यस्य महात्मनः ।
भवादुपरते नूनं स पश्यति सुलोचनः ।। ४.२२.३५
११०८ चेत्यानुपातरहितं चिद्भैरवमयं वपुः ।
आपूरितजगज्जालं यः पश्यति स पश्यति ।। ४.२२.३६
११०९ सुखं दुःखं भवो भावो विवेककलनाश्च याः ।
अहमेवेति वा नूनं पश्यन्नपि न हीयते ।। ४.२२.३७

१११० स्वात्मसत्तापरापूर्णे जगत्यंशेन वर्तिना ।
किं मे हेयं किमादेयमिति पश्यन्सुदृङ्नरः ।। ४.२२.३८

११११ य आकाशवदेकात्मा सर्वभावगतोऽपि सन् ।
न भावरञ्जनामेति स महात्मा महेश्वरः ।। ४.२२.४०

१११२ तमःप्रकाशकलनामुक्तः कालात्मतां गतः ।
यः सौम्यः सुसमः स्वस्थस्तं नौमि पदमागतम् ।। ४.२२.४१

१११३ यस्योदयास्तमयसंकलनाकलासु
चित्रासु चारुविभवासु जगद्गतासु ।
वृत्तिः सदैव सकलैकमतेरनन्ता
तस्मैः नमः परमबोधवते शिवाय ।। ४.२२.४२

१११४ अयमहमिति निश्चयो वृथा य-
स्तमलमपास्य महामते स्वबुद्ध्या ।
यदितरदवलम्ब्य तत्पदं त्वं
व्रज पिब भुङ्क्ष्व न बध्यसे मनस्कः ।। ४.२४.२१

१११५ एषातिमूढविषय उक्तिरेव न राजते ।
अभ्यासेन विनोदेति नानुभूतेरपह्नवः ।। ४.३१.१९

१११६ इदं जगदसद्ब्रह्म सत्यमित्येव वक्ति यः ।
तमुन्मत्तमिवोन्मत्तो विमूढोऽपि हसत्यलम् ।। ४.३१.२१

१११७ अक्षीबक्षीबयोरैक्यं क्व किलेहाज्ञतज्ज्ञयोः ।
अन्धप्रकाशयोर्बोधे स्याच्छायातपयोरिव ।। ४.३१.२२

१११८ यत्नेनाप्यनुभूतोऽर्थः सत्ये कर्तुमपह्नवम् ।
अज्ञोऽन्तश्च न शक्नोति शवमाक्रमणं यथा ।। ४.३१.२३

१११९ ब्रह्म सर्वं जगदिति वक्तुं नाज्ञस्य युज्यते ।
तपोविद्यानुभवे स तदेवानुभूतवान् ।। ४.३१.२४

११२० अबुद्धविषये ह्येषा राम वाक्प्रविराजते ।
बुद्धस्यास्मीति रूपेण किल नास्त्येव किंचन ।। ४.३१.२५

११२१ ब्रह्मैवेदं परं शान्तमित्येवानुभवन्सुधीः ।
अपह्नवः स्वानुभूतेः कर्तुं तस्य क्व युज्यते ।। ४.३१.२६

११२२ नैर्मल्यप्राप्तमरणमसक्तं सर्वदृष्टिषु ।
अमनस्त्वमिहापन्नं ब्रह्म पश्यति नान्यथा ।। ४.३५.४१

११२३ मनो निर्मलतां यातं शुभसंतानवारिभिः ।
ब्राह्मीं दृष्टिमुपादत्ते रागं शुक्लपटो यथा ।। ४.३५.४२

११२४ सर्वमेव ममात्मेति सर्वभावनयानघ ।
हेयादेयबले क्षीणे बन्धमोक्षो विमुच्यताम् ।। ४.३५.४३

११२५ पदार्थैनैकतामेत्य मनसो नैकतानता ।
असत्यज्ञानदृष्टिं तां विद्धि क्षणविनाशिनीम् ।। ४.३५.४५

११२६ सबाह्याभ्यन्तरं त्यक्त्वा सर्वां दृश्यदृशं यदा ।
मनस्तिष्ठति तल्लीनं संप्राप्तं तत्पदं तदा ।। ४.३५.४६

११२७ दृश्यदृष्टिः स्फुटा येयं सा ह्यवश्यमसन्मयी ।
तन्मयत्वं च मनसः स्वरूपं विद्धि नेतरत् ।। ४.३५.४७

११२८ आद्यन्तयोर्विनाशित्वान्मध्येऽपि तदसन्मयम् ।
अज्ञातमनसस्तेन दुःखिता हस्तसंस्थिता ।। ४.३५.४८

११२९ आत्मैवेदं जगदिति विना भावेन दुःखदा ।
दृश्यश्रीरन्यथा त्वेषा भोगमोक्षप्रदायिनी ।। ४.३५.४९

११३० यथा सर्वगतः सौक्ष्म्यादाकोशो नोपलक्ष्यते ।
तथा निरशंश्चिद्भावः सर्वगोऽपि न लक्ष्यते ।। ४.३६.३

११३१ सुस्थितेवास्थितेवान्तः प्रतिभास्ति मणौ यथा ।
न सत्यभूता नासत्या तथेयं सृष्टिरात्मनि ।। ४.३६.४

११३२ स्वाधारैरम्बुदैः स्वस्थैर्न स्पृष्टं गगनं यथा ।
चित्स्थैः सर्गैश्चिदाधारैर्न स्पृष्टा चित्परा तथा ।। ४.३६.५

११३३ जलधिष्ठिततत्तेजो यथाङ्ग प्रतिबिम्बति ।
तथा पुर्यष्टकेष्वेव चिद्धि देहेषु लक्ष्यते ।। ४.३६.६

११३४ सर्वसंकल्परहिता सर्वसंज्ञाविवर्जिता ।
सैषा चिदविनाशात्मा तच्चेत्यादिकृताभिधा ।। ४.३६.७

११३५ आकाशशतभागाच्छा ज्ञेषु निष्कलरूपिणी ।
सकलाकलसंसारस्वरूपैकात्म्यदर्शिनी ।। ४.३६.८

११३६ चिच्चिनोति चितं चेत्यं तेनेदं स्थितमात्मनि ।
अज्ञेऽज्ञे त्वन्यदायातमन्यदस्तीति कल्पना ।। ४.३६.११

११३७ अज्ञेष्वसत्स्वभावोग्रसंसारगणगर्भिणी ।
ज्ञेषु प्रकाशरूपैव सकलैकात्मिका सती ।। ४.३६.१२

११३८ तेन तत्र कर्तुकर्तुर्वा नित्यमसंसक्तं भवतु चेतो
नहि किंचिदस्त्यात्मतत्त्वव्यतिरिक्तं यत्र
संसक्तिर्भाव्यते । यत्किंचिदिदं जगद्गतं तत्सर्वं
शुद्धचित्तत्वादाभासमवेहि ।। ४.३८.१३

११३९ एवं चास्य ज्ञातज्ञेयस्य पुंसो नामात्मा
सुखदःुखानां न गम्य इति निश्चये जाते
नात्मव्यतिरिक्ता आधाराधेयदृष्टयो विद्यन्त इति
निश्चये जाते कर्ता भोक्ता सर्वपदार्थव्यतिरिक्तो
वालाग्रसहस्त्रभागोऽहमिति निश्चये जाते
यत्किंचिदिदं तत्सर्वमहमेवेति वा निश्चये जाते
सर्वसत्त्वावभासकः सर्वगस्तिष्ठाम्येवाहमिति
निश्चये जाते नाहं सुखदुःखानां गम्य इति
विगतज्वरतया चित्तवृत्तिर्लीलयैव तिष्ठते
व्यवहारेषु ।। ४.३८.१४

११४० तज्ज्ञस्य संकटे च मुदितैव केवलं ज्योत्स्नेव
भुवनभावमलंकरोति येन चित्तादृते तु ज्ञः
कुर्वन्नप्यकर्ता संपन्नो मनसोऽलेपकत्वान्नासौ
पादपाण्यादिविक्षेपस्य यत्नकृतस्यापि कर्मणः
फलमनुभवति ।। ४.३८.१५

११४१ एवं मनः सर्वकर्मणां सर्वेहितानां सर्वभावानां
सर्वलोकानां सर्वगतीनां बीजं तस्मिन्परिहृते सर्व-
कर्माणि परिहृतानि भवन्ति सर्वदुःखानि क्षीयन्ते
सर्वकर्माणि लयमुपयान्ति । मानसेनापि कर्मणा
यत्कृतेनापि ज्ञो नाक्रम्यते न विवशीक्रियते न
रञ्जनामुपैत्यव्यतिरिक्तात् ।। ४.३८.१६

११४२ मोक्षोऽस्ति न संसारे स्वसंसक्तमनसामिहा-
संसक्तमनसां त्वेतत्सर्वमेवास्ति ।। ४.३८.२०

११४३ न बन्धोऽस्ति न मोक्षोऽस्ति नाबन्धोस्ति न बन्धनम् ।
अप्रबोधादिदं दुःखं प्रबोधात्प्रविलीयते ।। ४.३८.२२

११४४ संकल्पिता जगति मोक्षमतिर्मुधैव

संकल्पिता जगति बन्धमतिर्मुधैव ।
संत्यज्य सर्वमनहंकृतिरात्मनिष्ठो
धीरो धिया व्यवहरन्भुवि राम तिष्ठ ।। ४.३८.२३

११४५ भगवन्नेवं स्थिते परे ब्रह्मण्येव विद्यमाने कुत
एवाभित्तिचित्ररूपायाः सृष्टेरागम इति कथय
महात्मन् ।। ४.३९.१

११४६ राजपुत्र ब्रह्मतत्त्वमेवेदमावर्तते यस्मात्सर्वशक्ति
तत्तस्मात्सर्वाः शक्तयो ब्रह्मणि दृश्यन्ते ।। ४.३९.२

११४७ सत्त्वमसत्त्वं द्वित्वमेकत्वमनेकत्वमाद्यत्वमन्तत्वमिति ।। ४.३९.३

११४८ तच्च नान्यत् । यथा जलराशेर्जलाशय
उल्लासप्रफुल्लासेन नानाकारतां दर्शयन्प्रकटतां
गच्छति ।। ४.३९.४

११४९ तथा चिद्घनश्चित्तं चित्त्वाच्च सर्वाः शक्तीः
कर्ममयीर्वासनामयीर्मनोमयीश्चिनोति दर्शयति
बिभर्ति जनयति क्षिपयति चेति ।। ४.३९.५

११५० सर्वेषामेव जीवानां सर्वासामभितो दृशाम् ।
समग्राणां पदार्थानामुत्पत्तिर्ब्रह्मणोऽनिशम् ।। ४.३९.६

११५१ लोकात्परादुपायान्ति तस्मिंश्चित्त्वाद्विशन्त्यलम् ।
तन्मया एव सततं तरङ्गा इव सागरे ।। ४.३९.७

११५२ भगवंस्तवातिगहनेयं वचनव्यक्तिर्न खल्वद्य
वाक्यार्थमवगच्छामि ।। ४.३९.८

११५३ क्व किलातीतमनःषष्ठेन्द्रियवृत्ति ब्रह्मतत्त्वं क्व
भङ्गुरेयं तज्जा पदार्थश्रीरिति वचनरचना । यदि
चायमारम्भो ब्रह्मण आपतितस्तदनेन तत्सदृशेनैव
भवितव्यम् ।। ४.३९.९

११५४ यो यस्माज्जायते स तत्सदृश एव भवति ।। ४.३९.१०

११५५ यथा दीपाद्दीपः पुरुषात्पुरुषः सस्यात्सस्यम् ।। ४.३९.११

११५६ यतो निर्विकाराद्यदागतं निर्विकारेणैवानेन भवितव्यम् ।।४.३९.१२

११५७ अथैतद्व्यतिरिक्तं चिदात्मनस्तन्निष्कलङ्कस्य
परमेश्वरस्य येयं कलङ्कापत्तिरित्याकर्ण्य भगवान्
ब्रह्मर्षिरुवाच ।। ४.३९.१३

११५८ ब्रह्मैवेदं स्थितं नाम मलमस्तीह नानघ ।
तरङ्गौघगणैरम्भः सिन्धौ स्फुरति नो रजः ।। ४.३९.१४
११५९ द्वितीया कल्पनैवेह न रघूद्वह विद्यते ।
ब्रह्ममात्रादृते वह्नावौष्ण्यमात्रादृते यथा ।। ४.३९.१५
११६० निर्दुःखं ब्रह्म निर्द्वन्द्वं तज्जं दुःखमयं जगत्
अस्पष्टार्थमिदं ब्रह्मन्न वेद्मि वचनं तव ।। ४.३९.१६
११६१ इत्युक्ते तत्र रामेण चिन्तयामास चेतसा ।
वसिष्ठो मुनिशार्दूलो राघवस्योपदेशने ।। ४.३९.१७
११६२ परं विकासमायाता नास्य तावदियं मतिः ।
किंचिन्निर्मलतां प्राप्ता प्रोह्यते चेह वस्तुनि ।। ४.३९.१८
११६३ यो व्युत्पन्नमनास्तस्य ज्ञातज्ञेयस्य धीमतः ।
मोक्षोपायगिरां पारं प्रयातस्य विवेकतः ।। ४.३९.१९
११६४ न कश्चित्कस्यचिद्दोषो नास्ति विद्यात्मनि ह्यलम् ।
यावन्नोक्तं न विश्रान्तिं तावदेत्येष राघवः ।। ४.३९.२०
११६५ अर्धव्युत्पन्नबुद्धेस्तु नैतद्व्यक्तं हि शोभते ।
दृश्यानया भोगदृशा भावयन्नेष नश्यति ।। ४.३९.२१
११६६ परां दृष्टिं प्रयातस्य भोगेच्छा नाभिजायते ।
सर्वं ब्रह्मेति सिद्धान्तः काले नामास्य युज्यते ।। ४.३९.२२
११६७ आदौ शमदमप्रायैर्गुणैः शिष्यं विशोधयेत् ।
पश्चात्सर्वमिदं ब्रह्म शुद्धस्त्वमिति बोधयेत् ।। ४.३९.२३
११६८ अज्ञस्यार्धप्रबुद्धस्य सर्वं ब्रह्मेति यो वदेत् ।
महानरकजालेषु स तेन विनियोजितः ।। ४.३९.२४
११६९ प्रबुद्धबुद्धेः प्रक्षीणभोगेच्छस्य निराशिषः ।
नास्त्यविद्यामलमिति युक्तं वक्तुं महात्मनः ।। ४.३९.२५
११७० अपरीक्ष्य च यः शिष्यं प्रशास्त्यतिविमूढधीः ।
स एव नरकं याति यावदाभूतसंप्लवम् ।। ४.३९.२६
११७१ इति संचिन्त्य भगवानज्ञानतिमिरापहः ।
तमुवाच मुनिश्रेष्ठो वसिष्ठो भूमिभास्करः ।। ४.३९.२७
११७२ कलङ्ककलना ब्रह्मण्यस्ति नास्तीति वानघ ।
सिद्धान्तकाले वक्तव्यं स्वयं ज्ञास्यसि राघव ।। ४.३९.२८
११७३ ब्रह्म सर्वशक्ति सर्वव्यापि सर्वगतं सर्वोहमेवेति ।। ४.३९.२९

११७४ यथेन्द्रजालिनः पश्यसि चित्रा मायया क्रिया
जनयन्तः सदसत्तां नयन्त्यसच्च सत्तां नयन्ति
तथैवात्मा अमायामयोऽपि मायामय इव परम
ऐन्द्रजालिको घटं पटं करोति पटं च घटं
करोति उपले लतां जनयति मेरौ कनकतटे
नन्दनवनमिव लतायामुपलमुत्पादयति कल्पपादपेषु
रत्नस्तबकमिव व्योम्नि काननमध्यारोपयति ।। ४.३९.३०
११७५ गन्धर्वउद्यानमिव तस्मिन् जगति भविष्यति
गगने कल्पनया नगरतां जनयति नष्टच्छायाङ्गनमिव
व्योम धरातलं नयतीति ।। ४.३९.३१
११७६ गन्धर्वनगरराजगृहे विपुलाङ्गनाजनमिव भूतले
व्योम निवेशयति ।। ४.३९.३२
११७७ रक्तकुट्टिमेष्वाकाशप्रतिबिम्बमिव किंचिदस्ति
जगति भविष्यति वा बभूव ।। ४.३९.३३
११७८ यदीश्वरो व्यक्तरूपो विचित्रतामुपेत्य निदर्शयति ।। ४.३९.३४
११७९ सर्वमेव सर्वथा सर्वत्र यथा संभवत्येकमेवेह
वस्तु विद्यत इति तस्माद्धर्षामर्षविस्मयानां क्व
वाऽवसरो राम ।। ४.३९.३५
११८० समतयैव सततं धृतिमता स्थातव्यम् ।। ४.३९.३६
विस्मयस्मयसंमोहहर्षामर्षविकारिताम् ।
समतावलितस्तज्ज्ञो न कदाचन गच्छति ।। ४.३९.३७
११८१ अपर्यवसाने देशकालवति चित्रा हि जगति
युक्तयो दृश्यन्ते ।। ४.३९.३८
११८२ एताश्च युक्तीर्नामासावात्मा यत्नेन रचनां करोति
न चोत्पन्नां तिरस्करोति सागर इव वीचीः ।। ४.३९.३९
११८३ किं तर्हि क्षीर इव धृतं घट इव मृदि
पट इव तन्तुषु वट इव धानायात्मन्येव स्थिताः
शक्तयः प्रकटतामागता व्यवह्रियन्तेऽविरचितमेव
तरङ्गवत् ।। ४.३९.४०
११८४ नात्र कश्चित्कर्ता न भोक्ता न विनाशमेति ।। ४.३९.४१
११८५ केवलमात्मतत्त्वे साक्षिणि निरामये ४.३९.४२

११८६ समतयात्मनि नित्यमसंक्षुब्धे तिष्ठति सत्येवं संपद्यते ।। ४.३९.४२

११८७ सति दीप इवालोकः सत्यर्क इव वासरः ।
सति पुष्प इवामोदः स्वतः संपद्यते जगत् ।। ४.३९.४३

११८८ आभासमात्रमेवेदं परिदृश्यत एव च ।
स्पंदः समीरणस्येव न सन्नासदवस्थितम् ।। ४.३९.४४

११८९ निर्दोषवदेव जागतीनां दृष्टीनां परमार्थतो भगवान्स्थितो विनष्टानां पुनः कर्ता कृतानां वा नाशयिता स केवलं कदाचित्प्रकटाः कदाचिदल्पप्रकटाः कदाचिदप्रकटास्तारका इव कुसुमराशयः ।। ४.३९.४५

११९० नश्यतीह हि तद्वस्तु नात्मभूतं यदात्मनः ।
कथं नश्यति तद्वस्तु स्वात्मभूतं यदात्मनः ।। ४.३९.४६

११९१ जायते नैव तद्वस्तु नात्मभूतं यदात्मनः ।
जायते चैव तद्वस्तु स्वात्मभूतं यदात्मनः ।। ४.३९.४७

११९२ कथं तज्जायते तस्मात्स्वात्मभूतं यदात्मनः ।। ४.३९.४८

११९३ तस्मात्सम्यग्ज्ञानवशाद्ब्रह्मणः सर्वपदार्थानामागमः ।।४.३९.४९

११९४ अवतीर्णानां च तेषामवतरणसमकालमेवाविद्योदेति तत्त्वज्ञानं दृढतामेति तदनु शतसहस्रस्कन्धो विचित्रशुभाशुभफलभरफलितो भूरिशाखः स्फारतामेति संसारद्रुमः ।। ४.३९.५०

११९५ आशामञ्जरिताकृतिं विफलितं दुःखादिभिर्दारुणैर्भोगैः पल्लवितं जराकुसुमितं तृष्णालताभासुरम् । संसाराभिधवृक्षमात्मनिगडं छित्त्वा विवेकासिना मुक्तस्त्वं विहरेह वारणपतिः स्तम्भादिवोन्मोचितः ।। ४.३९.५१

११९६ भुवि संबध्यमानानां यान्तेनामुपदेश्यताम् ।
सर्वासां भूतजातीनां या एता नरजातयः ।। ४.४०.१२

११९७ अग्नेः शिखाया एकस्या द्वितीया जनकेति या ।
उक्तिवैचित्र्यमेवैतन्नोत्त्यर्थेऽत्रास्ति सत्यता ।। ४.४०.२५

११९८ न जन्यजनकाद्यास्ताः संभवन्त्युक्तयःपरे ।
एकमेव ह्यनन्तत्वात्किं कथं जनयिष्यति ।। ४.४०.२६

११९९ उपदेश्योपदेशार्थं शास्त्रार्थप्रतिपत्तये ।
शब्दार्थवाक्यरचनाभ्रमो मा तन्मयो भव ।। ४.४१.६

१२०० यदा पुरा ज्ञास्यसि तत्सत्यमत्यन्तनिर्मलम् ।
वाच्यवाचकशब्दार्थभेदं त्यक्ष्यसि वै तदा ।। ४.४१.७

१२०१ शब्दार्थवाक्प्रपञ्चोऽयमुपदेशेषु कल्पितः ।
सदाऽज्ञेषु न तज्ज्ञेषु विद्यते पारमार्थिकः ।। ४.४१.९

१२०२ वाक्प्रपञ्चं विना त्वेतदज्ञानमतुलं तमः ।
भेत्तुमन्योन्यमुदितं यत्नं कर्तुं न शक्यते ।। ४.४१.१२

१२०३ अतो राघव तत्त्वज्ञो व्यवहारेषु संसृतेः ।
नष्टं नष्टमुपेक्षस्व प्राप्तं प्राप्तमुपाहर ।। ४.४६.७

१२०४ अनागतानां भोगानामवाञ्छनमकृत्रिमम् ।
आगतानां च संभोग इति पण्डितलक्षणम् ।। ४.४६.८

१२०५ संसारसंभ्रमे ह्यस्मिंश्छन्नात्मन्याततायिनि ।
तथा विहर संबुद्धो यथा नायासि मूढताम् ।। ४.४६.९

१२०६ यदा ते नेन्द्रियार्थश्रीः स्वदते हृदि राघव ।
तदा विज्ञातविज्ञानः समुत्तीर्णभवार्णवः ।। ४.४६.१९

१२०७ अस्वादितेन्द्रियार्थस्य सतनोरतनोरपि ।
अनिच्छतोऽपि संपन्ना मुक्तिरर्थवशात्तव ।। ४.४६.२०

१२०८ सर्वा दृष्टीः परित्यज्य नियम्य मनसा मनः ।
सबाह्याभ्यन्तरार्थस्य संकल्पस्य क्षयं कुरु ।। ४.५३.३८

१२०९ हरो यद्युपदेष्टा ते हरिः कमलजोऽपि वा ।
अत्यन्तकरुणाक्रान्तो लोकनाथोऽथवा यतिः ।। ४.५३.४१

१२१० पातालस्थस्य भूस्थस्य स्वर्गस्थस्यापि तत्तव ।
नान्यः कश्चिदुपायोऽस्ति संकल्पोपशमादृते ।। ४.५३.४२

१२११ अनाबाधेऽविकारे च सुखे परमपावने ।
संकल्पोपशमे यत्नं पौरुषेण परं कुरु ।। ४.५३.४३

१२१२ संकल्पतन्तावखिला भावाः प्रोताः किलानघ ।
छिन्ने तन्तौ न जाने ते क्व यान्ति विशरारवः ।। ४.५३.४४

१२१३ संकल्प्यते यथा यद्यत्तत्तथा भवति क्षणात् ।
मा किंचिदपि तत्त्वज्ञ संकल्पय कदाचन ।। ४.५३.४६

१२१४ अधिगतपरमार्थतामुपेत्य
प्रसभमपास्य विकल्पजालमुच्चैः ।
अधिगमय पदं तदद्वितीयं
विततसुखाय सुषुप्तचित्तवृत्तिः ।। ४.५३.५०

१२१५ कीदृशस्तात संकल्पः कथमुत्पद्यते प्रभो ।
कथं च वृद्धिमाप्नोति कथं चैष विनश्यति ।। ४.५४.१

१२१६ अनन्तस्यात्मतत्त्वस्य सत्तासामान्यरूपिणः ।
चितश्चेत्योन्मुखत्वं यत्तत्संकल्पाङ्कुरं विदुः ।। ४.५४.२

१२१७ लेशतः प्राप्तसत्ताकः स एव घनतां शनैः ।
याति चित्तखमापूर्य दृढजाड्याय मेघवत् ।। ४.५४.३

१२१८ भावयन्ती चितिश्चेत्यं व्यतिरिक्तमिवात्मनः ।
संकल्पतामुपायाति बीजमङ्कुरतामिव ।। ४.५४.४

१२१९ संकल्पेन हि संकल्पः स्वयमेव प्रजायते ।
वर्धते स्वयमेवाशु दुःखाय न सुखाय तु ।। ४.५४.५

१२२० संकल्पमात्रं हि जगज्जलमात्रं यथार्णवः ।
ऋते संकल्पमन्या ते नास्ति संसारदुःखिता ।। ४.५४.६

१२२१ काकतालीययोगेन संजातोऽस्ति मुधैव हि ।
मृगतृष्णाद्विचंद्रत्वमिवासत्यं च वर्धते ।। ४.५४.७

१२२२ निगीर्णमातुलिङ्गस्य कनकप्रत्ययो यथा ।
स्वयमभ्येत्यसत्योऽन्तः संकल्पस्ते तथा हृदि ।। ४.५४.८

१२२३ असत्यमेव जातस्त्वमसत्यमपि वर्तसे ।
अस्मिञ्ज्ञाते च विज्ञाने ह्यसत्यं संविलीयते ।। ४.५४.९

१२२४ असौ सोऽहमिमे भावाः सुखदुःखमया मम ।
व्यर्थमेवेति नानास्था येनान्तः परितप्यसे ।। ४.५४.१०

१२२५ असन्नेवास्य जातोऽसि कृतो जन्मविलासतः ।
व्यर्थमेवावमूढोऽसि संकल्पवशतः स्वतः ।। ४.५४.११

१२२६ मा संकल्पय संकल्पं भावं भावय मा स्थितौ ।
एतावतैव भावेन भव्यो भवति भूतये ।। ४.५४.१२

१२२७ संकल्पनाशयत्नेन न भयान्यनुगच्छति ।
भावानाभावमात्रेण संकल्पः क्षीयते स्वयम् ।। ४.५४.१३

१२२८ सुमनःपल्लवामर्दे किंचिद्व्यतिकरो भवेत् ।
सुसाध्यो भावमात्रेण नतु संकल्पनाशने ।। ४.५४.१४

१२२९ पुष्पाक्रान्तौ करस्पन्दयत्नः पुत्रोपयुज्यते ।
तदप्युपकरोत्यस्मिन्न संकल्पपरिक्षये ।। ४.५४.१५

१२३० संकल्पो येन हन्तव्यस्तेन भावविपर्ययात् ।
अप्यर्धेन निमेषेण लीलयैव निहन्यते ।। ४.५४.१६

१२३१ भावमात्रोपसंपन्ने स्वात्मनि स्थितिमागते ।
साध्यते यदसाध्यं तत्कस्य स्यात्किमिवाङ्ग ते ।। ४.५४.१७

१२३२ संकल्पेनैव संकल्पं मनसा स्वमनो मुने ।
छित्त्वा स्वात्मनि तिष्ठ त्वं किमेतावति दुष्करम् ।। ४.५४.१८

१२३३ उपशान्ते हि संकल्पे उपशान्तमिदं भवेत् ।
संसारदुःखमखिलं मूलादपि महामते ।। ४.५४.१९

१२३४ संकल्पो हि मनो जीवश्चित्तं बुद्धिः सवासना ।
नाम्नैवान्यत्वमेतेषां नार्थेनार्थविदां वर ।। ४.५४.२०

१२३५ संकल्पनादृते नेह किंचिदेवास्ति कुत्रचित् ।
तमेव हृदयाच्छिन्धि किमेतत्परिशोचसि ।। ४.५४.२१

१२३६ यथैवेदं नभः शून्यं जगच्छून्यं तथैव हि ।
असन्मयविकल्पोत्थे उभे एते तते यतः ।। ४.५४.२२

१२३७ असिद्धं सर्वमेवैतदसिद्धेनैव साधितम् ।
संकल्पेन जगद्यस्माद्भावना क्वावतिष्ठताम् ।। ४.५४.२३

१२३८ [सत्यास्थायामसत्यां तु किंनिष्ठा वासना भवेत् ।]
भावनाक्षयतः सिद्धिस्ततः प्राप्यं न शिष्यते ।
तस्मादसदिदं सर्वं विज्ञेयं हेलयेच्छया ।। ४.५४.२४

१२३९ तनुभावनया तेन सुखदुःखैर्न लिप्यते ।
अवस्त्विति च निर्णीय स्नेहास्था न प्रवर्तते ।। ४.५४.२५

१२४० आस्थाक्षये न जायेते हर्षामर्षौ भवाभवौ ।
तस्मादसदिदं सर्वं सुखदुःखादिविभ्रमैः ।। ४.५४.२६

१२४१ मनो जीवः स्फुरत्युच्चैर्मानसं नगरं जगत् ।
भविष्यद्वर्तमानं च भूतं च परिवर्तयन् ।। ४.५४.२७

१२४२ वासनावलितं लोके स्फुरच्छक्ति मनः स्थितम् ।
करोति स्वाशयेनेमां व्यवस्थां मलिनच्छलः ।। ४.५४.२८

१२४३ आत्मनः सदृशीं लीलां जीवो हृद्वनमर्कटः ।
दीर्घमाकारमादाय निमेषाद्याति ह्रस्वताम् ।। ४.५४.२९

१२४४ ग्रहीतुं च न शक्यन्ते संकल्पजलवीचयः ।
मनाग्दृष्टा विवर्धन्ते ह्रसन्ति सपरिच्छदाः ।। ४.५४.३०

१२४५ तृणमात्रेण दीप्यन्ते संकल्पा वह्निशेषवत् ।
जगत्यप्रकटाकाराः प्रदीप्ताः क्षणभङ्गुराः ।। ४.५४.३१

१२४६ भ्रमदा जडसंस्थानाः संकल्पास्तडिदग्नयः ।
यदेवासन्मयं पुत्र तदेवाशु चिकित्सितुम् ।। ४.५४.३२

१२४७ शक्यते नात्र संदेहो नासत्सद्भवति क्वचित् ।
संस्थितो यदि संकल्पो दुश्चिकित्स्यःस्वतो भवेत् ।। ४.५४.३३

१२४८ किंत्वसद्भूत एवैष सुचिकित्स्यस्तदा भवेत् ।
अकृत्रिमं चेत्संसारमलमङ्गारकार्ष्ण्यवत् ।। ४.५४.३४

१२४९ तदेतत्क्षालने साधो कः प्रवर्तेत दुर्मतिः ।
किंत्वेतत्तण्डुलेष्वेव तुषकञ्चुकवत्स्थितम् ।। ४.५४.३५

१२५० यतस्ततः प्रयत्नेन पौरुषेण विनश्यति ।
अकृत्रिममपि प्राप्तं भृशं पुत्र तथा पुनः ।। ४.५४.३६

१२५१ सुखोच्छेद्यतया ज्ञस्य संसारमलमाततम् ।
तण्डुलस्य यथा चर्म यथा ताम्रस्य कालिमा ।। ४.५४.३७

१२५२ नश्यति क्रियया पुत्र पुरुषस्य तथा मलम् ।
नश्यत्येव न संदेहस्तस्मादुद्यमवान्भव ।। ४.५४.३८

१२५३ असत्कल्पैर्विकल्पैर्यत्संसारो न जितो मुधा ।
स्तोकेनाशु लयं याति क्वासद्वस्तु चिरं स्थितम् ।। ४.५४.३९

१२५४ असत्यामेति संसारः स्वव्यवस्थां विचारतः ।
दीपालोकादिवान्धस्य द्वीन्दुत्वं स्वीक्षितादिव ।। ४.५४.४०

१२५५ नासौ तव न चास्य त्वं भ्रान्तिं पुत्र परित्यज ।
असत्ये सत्यवद्दृष्टे भावना मा स्म हीदृशः ।। ४.५४.४१

१२५६ मम गुरुविभवोज्ज्वला विलासा
इति तव मास्तु वृथैव विभ्रमोऽन्तः ।
त्वमपि च वितताश्च ते विलासा
विलसति सर्वमिदं तदात्मतत्त्वम् ।। ४.५४.४२

१२५७ नास्तीदमिति निर्णीय सर्वतस्त्यज रञ्जनाम् ।
यन्नास्ति तत्प्रति किल केवास्थेह विचारिणाम् ।। ४.५६.१

१२५८ दृश्यमानमथेदं चेदस्ति सत्तमुपागतम् ।
तिष्ठ स्वात्मनि बध्नासि त्वं किमत्र किलात्मताम् ।। ४.५६.२

१२५९ अथ चेदस्ति नास्तीदमिति निश्चयवानसि ।
तथापि भावनासङ्ग कथं युक्तश्चलाचले ।। ४.५६.३

१२६० नेदमस्ति जगद्राम तव नास्ति महामते ।
केवलं स्वच्छमेवेत्थमाततं मितमीदृशम् ।। ४.५६.४

१२६१ एकस्मिन्नेव सततं स्थिते सन्मात्रवस्तुनि ।
जातोऽयमयमुन्नष्ट इति तेषां तवेह धीः ।। ४.६१.२१

१२६२ आभासमात्रमेवेदं न सन्नासच्च राघव ।। ४.६१.२२

१२६३ उद्भूतेनाप्रशान्तेन चेतसा सपदि स्थितम् ।
नेह मोहान्त आमोक्षान्नेदं यत्तदवस्तु च ।। ४.६१.२३

१२६४ किं किलासति रामेह मोहजाले समुज्झति ।
यत्किंचित्सङ्गसङ्गत्या विमोहे कारणं हि तत् ।। ४.६१.२४

१२६५ आदावन्ते च यन्नास्ति कीदृशी तस्य सत्यता ।
आदावन्ते च यन्नित्यं तत्सत्यं नाम नेतरत् ।। ५.५.९

१२६६ आद्यन्तासन्मये यस्य वस्तुन्यासज्जते मनः ।
तस्य मुग्धपशोर्जन्तोर्विवेकः केन जन्यते ।। ५.५.१०

१२६७ जायते मन एवेह मन एव विवर्धते ।
सम्यग्दर्शनदृष्ट्या तु मन एव हि मुच्यते ।। ५.५.११

१२६८ पूर्वं राघव शास्त्रेण वैराग्येण परेण च ।
तथा सज्जनसङ्गेन नीयतां पुण्यतां मनः ।। ५.५.१४

१२६९ सौजन्योपहितं चेतो यदा वैराग्यमागतम् ।
तदानुगम्या गुरवो विज्ञानगुरवोऽपि ये ।। ५.५.१५

१२७० ततस्तस्योपदिष्टेन कृत्वा ध्यानार्चनादिकम् ।
क्रमेण पदमाप्नोति तद्यत्परमपावनम् ।। ५.५.१६

१२७१ देहेनास्य न संबन्धो मनागेवामलात्मनः।
हेम्नः पङ्कलवेनेव तद्गतस्यापि मानवाः ।। ५.५.२५

१२७२ पृथगात्मा पृथग्देही जलपद्मलवोपमौ ।

ऊर्ध्वबाहुर्विरौम्येष न च कश्चिच्छृणोति मे ।। ५.५.२६

१२७३ यथा रजोभिर्गगनं यथा कमलमम्बुभिः ।
न लिप्यते हि संश्लिष्टैर्देहैरात्मा तथैव च ।। ५.५.३१

१२७४ कर्दमादि यथा हेम्ना श्लिष्टिमेति पृथक्स्थितम् ।
नान्तःपरिणतिं याति जडो देहस्तथात्मना ।। ५.५.३२

१२७५ सुखदुःखे न देहस्य सर्वातीतस्य नात्मनः ।
एते ह्यज्ञानकस्यैव तस्मिन्नष्टे न कस्यचित् ।। ५.५.३४

१२७६ न कस्यचित्सुखं किंचिद्दुःखं च नच कस्यचित् ।
सर्वमात्ममयं शान्तमनन्तं पश्य राघव ।। ५.५.३५

१२७७ यथा मणिर्ददात्यात्मच्छायाः स्वयमकारणम् ।
तेजोमयीस्तथैवायमात्मा सृष्टीः प्रयच्छति ।। ५.५.३७

१२७८ एकस्मिन्नेव सर्वस्मिन्परमात्मनि वस्तुनि ।
द्वितीया कल्पना नास्ति वह्नौ हिमकणो यथा ।। ५.५.४१

१२७९ भावयन्नात्मनात्मानं चिद्रूपेणैव चिन्मयम् ।
ऋजूज्ज्वलमये ह्यात्मा स्वयमात्मनि जृम्भते ।। ५.५.४२

१२८० इमं विश्वपरिस्पन्दं करोमीत्यस्तवासनम् ।
प्रवर्तते यः कार्येषु स मुक्त इति मे मतिः ।। ५.६.१

१२८१ सर्वास्तदंशवस्तस्य सर्वशक्तेः किलात्मनः ।
पृथक्ता वाच्यता चेयं कुतो नाम तवोत्थिता ।। ५.१४.१२

१२८२ किं नाम जीव इत्युक्तं येनेहान्धीकृतं जगत् ।
चित्तं चैवासदेव त्वं विद्धि का तस्य शक्तता ।। ५.१४.१३

१२८३ चित्ततां शृङ्खलामेतां स्वरूपज्ञानयुक्तितः ।
बिलाच्चित्तान्महाबाहो स्वात्मसिंहं विमोचय ।। ५.१४.५५

१२८४ आत्मनो व्यतिरिक्तं सच्चित्तमित्यङ्ग संविदा ।
मनः संपद्यते दुःखि क्षीयते त्यक्तया तया ।। ५.१४.५७

१२८५ आत्मैवेदं जगत्सर्वमित्यन्तः संविदोदये ।
क्व चेता क्व च वा चित्तं किं चेत्यं चेतनं च किम् ।। ५.१४.५८

१२८६ अहमात्मेति जीवोऽस्मीत्येतावच्चित्तकं विदुः ।
अनेनेत्थमनाद्यन्तं दुःखं राघव तन्यते ।। ५.१४.५९

१२८७ अहमात्मा न जीवाख्याः सत्ताः सन्तीतराः क्वचित् ।
इत्येव चित्तोपशमः परमं सुखमुच्यते ।। ५.१४.६०

१२८८ आत्मैवेदं जगदिति जाते राघव निश्चये ।
असत्ता चेतसो जाता भवत्येव न संशयः ।। ५.१४.६१

१२८९ एवं सत्यावबोधेन स्वात्मैवेदमिति स्थितिः ।
मनः सुगलितं विद्धि सूर्यभासा तमो यथा ।। ५.१४.६२

१२९० मनःसर्पः शरीरस्थो यावत्तावन्महद्भयम् ।
तस्मिन्नुत्सारिते योगाद्भयस्यावसरः कुतः ।। ५.१४.६३

१२९१ भ्रान्तिमात्रोत्थितश्चित्ते वेतालोऽतिबलोऽनघ ।
सम्यग्ज्ञानेन मन्त्रेण प्रसभं विनिपात्यताम् ।। ५.१४.६४

१२९२ देहगेहाद्गते चित्तयक्षे बलवतां वरे ।
निराधिर्विगतोद्वेगस्तिष्ठ नास्ति भयं तव ।। ५.१४.६५

१२९३ नीराग एव निरुपार्जन एव चास्मी-
त्येतावतैव गलिता तव चित्तसत्ता ।
निर्दुःखमुत्तमपदं परमं गतोऽसि
तिष्ठोपशान्तपरमैषण एवमन्तः ।। ५.१४.६६

१२९४ तस्माद्राघव तृष्णां त्वं त्यज संकल्पवर्जनात् ।
मनस्त्वकल्पनं नास्ति निर्णीतमिति युक्तितः ।। ५.१५.२४

१२९५ अयं त्वमहमित्येव प्रथमं तावदाशये ।
मां दुराशां महाबाहो संकल्पय तमोमयीम् ।। ५.१५.२५

१२९६ एतां दुःखप्रसविनीमनात्मन्यात्मभावनाम् ।
न भावयसि चेद्राम तदा तज्ज्ञेषु गण्यसे ।। ५.१५.२६

१२९७ एतामहंभावमयीमपुण्यां
छित्त्वानहंभावशलाकयैव ।
स्वभावनां भव्य भवान्तभूमौ
भवभिभूताखिलभूतभीतिः ।। ५.१५.२७

१२९८ आपातमात्रमधुरमावश्यकपरिक्षयम् ।
भोगोपभोगमात्रं मे किं नामेदं सुखावहम् ।। ५.२२.३०

१२९९ पुनर्दिनैककलनाशर्वरीसंस्थितिः पुनः ।
पुनस्तान्येव कर्माणि लज्जायै नच तुष्टये ।। ५.२२.३१

१३०० पुनरालिङ्ग्यते कान्ता पुनरेव च भुज्यते ।
सेयं शिशुजनक्रीडा लाज्जायै महतामिह ।। ५.२२.३२

१३०१ तमेव भुक्तविरसं व्यापारौघं पुनःपुनः ।